

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Ludvíka Davida a soudce Vojtěcha Šimíčka (zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **JUDr. O. K.**, zastoupeného Mgr. Petrem Adámkem, advokátem, se sídlem Lazarská 1719/5 Praha 1, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. 1. 2015, č. j. 19 C 6/2012-138, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 7. 10. 2015, č. j. 54 Co 203/2015-156, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, č. j. 30 Cdo 493/2016-168, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 2, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení,

t a k t o :

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. 1. 2015, č. j. 19 C 6/2012-138, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 7. 10. 2015, č. j. 54 Co 203/2015-156, a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, č. j. 30 Cdo 493/2016-168, bylo porušeno právo stěžovatele na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím orgánu veřejné moci či nesprávným úředním postupem podle čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í :

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti a okolnosti jejího podání

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí obecných soudů. Tvrdí přitom, že jimi bylo zasaženo do jeho práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 36 odst. 3 téhož předpisu (právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím orgánu veřejné moci, v tomto případě nezákonným trestním stíháním).

2. Porušení těchto práv spatřoval stěžovatel - stručně řečeno - v tom, že obecné soudy nedostatečně zhodnotily všechny okolnosti daného případu, nedocenily závažnost újmy, jež byla neoprávněným trestním stěžovateli způsobena, a v důsledku toho mu přiznaly zadostiučinění v příliš nízké výši.

3. Stěžovatel byl trestně stíhán pro pokus trestného činu poškozování věřitele, a to od 14. 1. 2002 do 25. 5. 2011. K ukončení trestního stíhání došlo v důsledku pravomocného zproštění obžaloby. Ke zproštění obžaloby přitom došlo proto, že skutek, jehož se stěžovatel dopustil, nebyl trestným činem. Stěžovatel se posléze v odškodňovacím řízení domáhal přiznání peněžitého zadostiučinění ve výši 1.000.000,- Kč, kterou odůvodnil odkazem na délku trestního stíhání (více než 9 let), jakož i na další specifické okolnosti případu, které intenzitu stěžovatelem utrpěné újmy zvyšovaly. Mezi takové okolnosti řadil stěžovatel mimo jiné to, že mu hrozil relativně vysoký trest, či skutečnost, že došlo k neodčinitelnému zásahu do jeho rodinného, osobního či profesního života (mj. pozastavení výkonu advokacie na dobu téměř dvou let).

II. Splnění podmínek řízení

4. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“), byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje též ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

III. Vyjádření účastníků řízení

5. K ústavní stížnosti se vyjádřil Městský soud v Praze a Nejvyšší soud. Obvodní soud pro Prahu 2 sice zaslal vyžádaný spis, avšak svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti nevyužil.

6. Městský soud v Praze ve svém vyjádření stručně rekapituloval svůj postup a vyjádřil přesvědčení, že nejsou dány důvody pro vyhovění ústavní stížnosti, neboť nedošlo k porušení ústavně garantovaných práv stěžovatele.

7. Podle Nejvyššího soudu je ústavní stížnost v podstatě pouhou polemikou se závěry soudu prvního stupně o výši přiznaného peněžitého zadostiučinění a k porušení základních práv stěžovatele nedošlo. Nejvyšší soud proto navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl či zamítl.

8. Ministerstvo spravedlnosti se k výzvě Ústavního soudu k ústavní stížnosti nevyjádřilo a Ústavní soud tak měl v dalším řízení za to, že se (o tomto následku bylo poučeno) postavení vedlejšího účastníka konkludentně vzdalo.

9. Stěžovatel pak svého práva reagovat na vyjádření účastníků řízení nevyužil

IV. Podstatný obsah spisu

10. Ústavní soud si za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 2, sp. zn. 19 C 6/2012. Z vyžádaného spisového materiálu Ústavní soud zjistil, že se stěžovatel domáhal (původně po Ministerstvu spravedlnosti, posléze před obecnými soudy) přiznání peněžitého zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nezákonným trestním stíháním ve výši celkem 1.000.000,- Kč.

11. Ministerstvo spravedlnosti vyplatilo stěžovateli v rámci předběžného projednání nároku částku 115.000,- Kč. Obvodní soud pro Prahu 2 pak rozsudkem ze dne 11. 3. 2014, č. j. 19 C 6/2012-102, přiznal stěžovateli další zadostiučinění ve výši 71.680,- Kč (výrok I.). Tento výrok nebyl odvoláním napaden, a nabyt tudíž právní moci. Ve zbytku byl však tento rozsudek k odvolání stěžovatele zrušen odvolacím soudem a věc byla soudu prvního stupně vrácena k dalšímu řízení.

12. Posléze již Obvodní soud pro Prahu 2 nyní napadeným rozsudkem (č. j. 19 C 6/2012-138) přiznal stěžovateli další částku peněžitého zadostiučinění ve výši 13.320,- Kč (výrok I.) a co do částky 800.000,- Kč žalobu zamítl (výrok II.). Zároveň uložil Ministerstvu spravedlnosti, aby stěžovateli nahradilo náklady řízení. Celkem tedy bylo stěžovateli z požadované částky 1.000.000,- Kč přiznáno 200.000,- Kč (115.000 + 71.680 + 13.320).

13. Odvolací soud poté napadeným rozsudkem potvrdil výroky II. a III., jež byly napadeny odvoláním. Konstatoval přitom, že částka 200.000,- je v této věci odpovídající satisfakcí za nezákonné trestní stíhání. Při tomto hodnocení vyšel především ze srovnání s

obdobnými případy, které již byly v soudní praxi řešeny. Jedním z klíčových případů, se kterým byl případ stěžovatele srovnán, a na jehož základě byla výše zadostiučinění určena, byla věc vedená u Obvodního soudu pro Prahu 2 pod sp. zn. 19 C 304/2011.

14. Nejvyšší soud napadeným usnesením dovolání stěžovatele odmítl.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní soud nyní napadená soudní rozhodnutí přezkoumal a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud již ve své dřívější judikatuře konstatoval, že nárok na náhradu škody v případě trestního stíhání, které je skončeno zproštěním obžaloby, neplyne jen z čl. 36 odst. 3 Listiny, ale přímo z principů materiálního právního státu. Jak uvedl v nálezu sp. zn. II. ÚS 590/08, N 108/49 SbNU 567): „*Má-li být stát skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů, kterým státní orgány nebo orgány veřejné moci přímo zasahují do základních práv jednotlivce. Nelze totiž přehlédnout, že stát nemá svobodnou vůli, nýbrž je povinen striktně dodržovat právo v jeho ideální (škodu nepůsobící) interpretaci. Na jednu stranu je jistě povinností orgánů činných v trestním řízení vyšetřovat a stíhat trestnou činnost, na druhou stranu se stát nemůže zbavit odpovědnosti za postup těchto orgánů, pokud se posléze ukáže jako postup mylný, zasahující do základních práv.*“ Nepotvrdí-li se původní podezření, musí mít osoba, která byla povinna podrobit se úkonům orgánů činných v trestním řízení, záruku, že v případě prokázání, že trestnou činnost nespáchala, dostane se jí odškodnění za veškeré úkony, jimž byla neoprávněně podrobena - v opačném případě není možno v právním státě trvat na tom, aby byl jednatel povinen snášet omezení svých práv v rámci trestního stíhání.

17. Ústavní soud rovněž dovedl, že i při důsledném dodržování prezumpce nevinny představuje každé trestní řízení významný zásah do osobního života trestně stíhané osoby a negativně se dotýká její cti i dobré pověsti. To platí tím spíše v případech mediálně sledovaných, v nichž je trestně stíhaný vystaven nejen reakcím svého bezprostředního okolí, nýbrž je “vydán napospas” hodnocení statisíců svých spoluobčanů. Zásah je o to intenzivnější, prokáže-li se následně, že se skutek nestal, nebo nebyl trestným činem (viz například rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 554/04, sp. zn. IV. ÚS 642/05 či sp. zn. IV. ÚS 3193/10, <http://nalus.usoud.cz>).

18. Na trestně stíhaného je sice do okamžiku právní moci meritorního rozhodnutí třeba pohlížet jako na nevinného, avšak samotný fakt trestního stíhání je zátěží pro každého obviněného. Jak konstatoval Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 642/05, „*[j]iž samotné trestní stíhání výrazně zasahuje do soukromého a osobního života jednotlivce, do jeho cti a dobré pověsti, a to tím spíše, jedná-li se o obvinění "liché", což je posléze pravomocně stvrzeno zprošťujícím rozsudkem soudu, podle něhož se skutek, z něhož byl jednatel obviněn a obžalován, nestal.*“

19. Shora shrnutý přístup Ústavního soudu k otázce odškodňování nemajetkové újmy za nezákonné trestní stíhání lze tudíž shrnout následovně. Trestní stíhání (a to zejména trestní stíhání, které trvá po mnoho let a ukončené konstatováním, že se skutek nestal, nebo nebyl trestným činem) představuje velmi závažný zásah do právní sféry jednotlivce. V materiálním právním státě je pak nutné, aby takovýto zásah byl odpovídajícím způsobem odškodněn.

20. Ústavní soud si však je vědom, že určení spravedlivé výše zadostiučinění je velmi obtížné a že tyto těžkosti plynou již ze samotné podstaty věci - totiž z nutnosti přepočítávat nemajetkovou újmu na peníze. Zhodnocení intenzity újmy ovšem závisí na jedinečných okolnostech případu a vzpírá se jednoduchému "tabulkovému přístupu". Na druhé straně je však nutno zajistit, aby i zadostiučinění za majetkovou újmu způsobenou státem bylo přiznáváno s respektem k principu rovnosti před zákonem a aby se jednotlivcům ve srovnatelných případech dostalo srovnatelné ochrany.

21. Obecné soudy v napadených rozhodnutích zaujaly k řešení tohoto problému postoj, který je racionální a jenž je Ústavním soudem obecně akceptován či dokonce považován za nutný (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 3183/15 ze dne 27. 9. 2016), jelikož jiný přístup by nebylo možno považovat ani za předvídatelný: totiž přístup, založený na srovnání intenzity zásahu (potazmo výše zadostiučinění) s podobnými případy již v soudní praxi řešenými. Toto srovnání však musí být provedeno vždy důkladně a zejména přezkoumatelně tak, aby z něj bylo dostatečně patrné, které konkrétní okolnosti srovnávaných případů jsou podobné a ve kterých naopak soud shledá odlišnosti.

22. Obecné soudy přitom vycházejí z judikatury Nejvyššího soudu, která základní kritéria pro srovnávání případů a určování výše peněžitého zadostiučinění ze nemajetkovou újmu způsobenou nezákonným trestním stíháním stanoví. V rozsudku ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 30 Cdo 2813/2011, tak Nejvyšší soud zmínil kritéria následující. V první řadě jde o *povahu trestní věci* - stíhání pro závažnější trestný čin bude mít větší dopad než u méně závažné věci. Dalším důležitým kritériem je *délka trestního řízení* - zohledňuje se, jak dlouho trval atak na osobnostní práva jednotlivce (delší doba působí nárůst újmy, může však, zejména v případě uvádajícího zájmu společenského prostředí o daný případ, i klesat). Posledním kritériem jsou podle citovaného rozsudku *následky způsobené trestním řízením v osobnostní sféře* poškozené osoby - zde se má přihlídnout k individualizaci všech výše uvedených kritérií, dopadu trestního stíhání na morální narušení osobnosti (integrity) poškozeného, jeho profesní, soukromé, rodinné, popřípadě i jiné sféry života. Pro odčinění imateriální újmy považuje Nejvyšší soud za významnější délku řízení než hrozící trest. Zejména pokud trestní stíhání fyzické osoby vešlo ve všeobecnou známost, existuje negativní dopad na její pověst i po skončení stíhání, jelikož negativní důsledky pro pověst budou nadále po určitou dobu přetrvávat. Na soudech pak je zvážit vliv (nejen) těchto kritérií.

23. Jak již bylo uvedeno shora, obecné soudy svůj závěr o výši přiznaného zadostiučinění opřely o srovnání se (údajně) srovnatelnými případy. Způsob, jakým tak učinily, však Ústavní soud považuje za protiústavní, a to hned ze dvou důvodů.

24. Ústavní soud zmínil již v rekapitulační části tohoto nálezu, že jedním z klíčových případů, se kterým byl případ stěžovatele srovnán, a na jehož základě byla výše zadostiučinění určena, byla věc vedená u Obvodního soudu pro Prahu 2 pod sp. zn. 19 C 304/2011. Rozhodnutí přijatá v této věci (jak rozhodnutí soudu prvního stupně, tak následná rozhodnutí soudů odvolacího a dovolacího) však byla Ústavním soudem shledána protiústavními a byla proto zrušena (nález sp. zn. IV. ÚS 3183/15 ze dne 27. 9. 2016).

25. V tomto nálezu Ústavní soud rovněž konstatoval, že obecné soudy v řízení o náhradu nemajetkové újmy dostatečně nezohlednily intenzitu zásahu do práv stěžovatelky a neodůvodnily, proč jí přiznaly zadostiučinění v tak nízké výši. Nevypořádaly se přitom dostatečně se specifickými okolnostmi případu stěžovatelky, ztrátami, které utrpěla apod.

Zároveň Ústavní soud kritizoval nedostatečně pečlivé srovnání případu stěžovatelky s případy obdobnými.

26. Byť byl tento nález vydán až po vydání všech tří napadených rozhodnutí, vznikla v jeho důsledku objektivně situace, která znemožňuje, aby Ústavní soud nyní učinil závěr o ústavní konformitě napadených rozhodnutí. Závěr obecných soudů o výši peněžitého zadostiučinění - jenž je klíčovým problémem v nyní projednávané věci - byl totiž učiněn na základě postupu obecných soudů, který byl posléze shledán protiústavním.

27. Podstatné přitom je, že protiústavním byl ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 3183/15 shledán přímo postup soudů vedoucí k určení výše peněžitého zadostiučinění a nešlo např. o zrušení v důsledku "pouhého" procesního pochybení, které by nesouviselo s meritem věci. V důsledku toho, že byl na základě srovnání tento protiústavní postup v podstatě kopírován i do řízení v nyní projednávané věci, jsou i právě napadená rozhodnutí obecných soudů nutně zatížena protiústavní vadou. Projednávaná věc je navíc citované věci skutkově velmi podobná (trestní stíhání související s výkonem profese právníka/advokáta, zásahy do rodinného i profesního života, dlouhé trestní stíhání apod.). Věc vedená u Obvodního soudu pro Prahu 2 pod sp. zn. 19 C 304/2011 sice nebyla jedinou, se kterou byla výše peněžitého zadostiučinění srovnávána, šlo však i podle Městského soudu v Praze o jednu ze dvou nejpodobnějších věcí (druhou byl případ "advokáta a pedagoga Univerzity Karlovy v Praze", k němuž se Ústavní soud vyjadřuje níže).

28. Již tato skutečnost by sama o sobě odůvodňovala závěr o protiústavnosti napadených rozhodnutí a o nutnosti jejich zrušení. Kromě toho však Ústavní soud zdůrazňuje, že ani srovnání s ostatními případy (a výši zadostiučinění v nich přiznanou) provedené obecnými soudy nebylo zcela ústavně konformní (srov. 13 a 14 napadeného rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 a str. 4 až 6 napadeného rozsudku Městského soudu v Praze).

29. Obecné soudy totiž sice ve svých rozhodnutích rekapitulovaly kritéria pro srovnávání případů a určování výše zadostiučinění vyplývající z judikatury Nejvyššího soudu, při samotném srovnávání případů je však v podstatě neuplatnily. Soudy prvního i druhého stupně srovnávaly případ stěžovatele např. s případem "advokáta a pedagoga Univerzity Karlovy v Praze" (sp. zn. 26 C 297/2011), jemuž bylo za trestní stíhání trvající 8 let přiznáno odškodnění ve výši 360.000,- Kč. Nezmínily již však, jaké okolnosti tohoto případu odůvodňovaly přiznání zadostiučinění téměř dvakrát vyšší než v případě stěžovatele, navíc za kratší trestní stíhání. Jediným zmíněným faktorem je "vysoká medializace" případu, není však jasné, jakým způsobem byl vzat v úvahu, a navíc byl v případě stěžovatele Obvodní soud pro Prahu 2 velmi zdrženlivý stran přičítání medializace k tíži státu (srov. str. 15 napadeného rozsudku).

30. Obdobnými nedostatky trpělo i porovnávání případu stěžovatele s případy dalšími. Nalézací soud v zásadě v každém případě zmínil délku trestního stíhání, výši přiznaného zadostiučinění a určitý specifický aspekt případu, srovnání jednotlivých případů s přihlédnutím ke kritériím vyplývajícím z judikatury Nejvyššího soudu však materiálně neprovedl.

VI. Závěr

31. Ze všech shora popsaných důvodů Ústavní soud uzavírá, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatele na náhradu škody způsobené nezákonným

rozhodnutím orgánu veřejné moci či nesprávným úředním postupem zakotvené v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. K tomu došlo v první řadě v důsledku postupu obecných soudů, které určily výši peněžitého zadostiučinění za nezákonné trestní stíhání na základě srovnání s věcí, v níž Ústavní soud posléze označil postup soudů za protiústavní. Srovnání s dalšími případy pak bylo v podstatě nepřezkoumatelné a nevyplývalo z něj, na základě jakých kritérií a proč byla výše peněžitého zadostiučinění určena.

32. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené výroky rozhodnutí zrušil. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 13. března 2018

Ludvík David
předseda senátu

Právní věty:

I. Při rozhodování o výši náhrady za nemajetkovou újmu, způsobenou nezákonným trestním stíháním, musí obecné soudy zohlednit všechny zásahy, které stěžovatele poškodily a důkladně a dostatečně vysvětlit, na základě jakých úvah rozhodly o přiznané náhradě. Při tom musí vzít v potaz zejména délku trestního řízení, povahu trestní věci a následky způsobené trestním řízením v osobnostní sféře poškozeného.

II. Je při tom možné vycházet i ze srovnání s podobnými případy již v soudní praxi řešenými. Toto srovnání však musí být provedeno důkladně a přezkoumatelně tak, aby z něj bylo patrné, které konkrétní okolnosti srovnávaných případů jsou podobné a ve kterých naopak soud shledá odlišnosti.

III. Nemůže obstát takové srovnání, založené na rozhodnutí, které bylo Ústavním soudem shledáno protiústavním.